

18 interviu

Kęstutis Paulavičius

I KASETĖ

1/00:42

Kęstutis Paulavičius: Tai aš - Paulavičius Kęstutis. Gimęs Kaune dvidešimt septintais metais spalio mėnesį antrą dieną darbininkų šeimoje. Tėvas buvo vieškelio dirbtuvių darbininkas, motina namuose buvo, dirbo.

Saulius Beržinis: Keliese buvote šeimoje?

K. Paulavičius: Ač buvau ir sesuo, metais vyresnė buvo sesuo. Bet dabar jinai mirė, dvidešimt vienių metų būdama. Mirė plaučių TBC (=tuberkolioze).

SB:Tai mes dabar esame namuose, kurie pastatyti toje pačioje vietoje?

KP:Ne, mes dabar esame naujai... Aš pasistatęs visiškai naujoje vietoje. Anksčiau mūsų namas buvo porą šimtų... koks 100 metrų toliau. Dabar likęs tik pusrūsis. Ir potvynis keturiasdešimt šeštais metais nunešė tą namą. Liko tik pusrūsis. tai tame pusrūsyje ir išsigelbėjo žmonės pas mus.

SB:Ponas Kęstuti, aš norėčiau jus paprašyti: kokie jūsų, vaiko prieš karą, atminty yra likę prisiminimai apie žydus, kuriuos jūs pažinojote? Jūs, jūsų šeima, jūs kažkaip susidurdavot...

KP:Nu kokia nu.. Nu aš daleiskim su vienu išgelbėtuju, Fainu, mokiausi vienoje mokykloje, vienoje klasėje. Jis mokėsi lietuvių kalbos mokykloje, lietuvių mokykloje. Ir mes su juo mokėmės,

2:17

ir Faino malūnas buvo netoliese, ir mes draugai buvome. Mokėmės toje pačioje mokykloje, paskui teko jį gelbėti per karą.

2:29

SB:Čia daug gyveno žydų Panemunėje?

KP:Čia nemažai gyveno tokių, ypatingai mažų tokių namelių buvo, krautuvėlių buvo, nu, gyveno. Sinagoga buvo čionai žydų, žydų kapinės Panemunėje buvo nemažos. Jų, žydų, Panemunėje gyveno nemažai.

SB:Tai Fainai buvo malūnininkai. Kokius jūs dar žydus atsimenate iš prieškario?

KP:Buvo... Su juo tai mažai... Atsimenu tik Fainą ir... O daugiau tai ką aš... Vaikas buvau. Ne toks jau vaikas - dešimt vienuolikos metų buvau.

SB:O koks to jūsų klasioko Faino vardas buvo?

KP:Jeikas mes jį vadinome. Jau Anonas jo vardas, jau... Mes jį vadinom Juozu, kai jis pas mane gyveno per karą. Jis ne slėptuvėje buvo. Jis gyveno su manimi viename kambaryje kartu, ir mes jį vadinom Juozu. Jis buvo nepanašus į žyduką, tai gyveno. Jis vaikščiodavo po kiemą, nesislapstė per daug. Nueidavom mes su juo ir į mišką. Jis... Vokiečiai... Žydai tai visi buvo slėptuvėje.

SB: Tai Fainų šeimą jūs gerai pažinojote?

KP: Fainų šeimą aš pažinojau: ir tėvą malūnininką (mano tėvas gerai pažinojo)... O paskui po karo mano tėvas buvo to Faino malūno vedėjas. Kaip tik karas... Nu, ne po karo, bet dar karo metais...

7/4-08 SB: Nu tai jums ten, Fainų šeimoje, tekdavo būti? Ateidavote prieš karą?

KP: Prieš karą aš tai malūne tankiai būdavau. Įdomu pasižiūrėti, kaip malūnas dirba. Tai ^{pas Fainiuk} aš būdavau, užeidavau pas jį. Jie ten kieme ir gyveno. Tam pačiame kieme, kur ir malūnas.

SB: Gal truputį papasakokit. Mums dabar į tą filmą labai svarbų atsiminimas ir kaip Lietuvoje gyveno žydai. Tai mes vis prašom...

KP: Nu šiaip... gyveno kaip, žydai... Teko man būti mano tėviškėje, tėvonijoje Anykščiuose - ten daug žydų būdavo... Tai suvažiuodavo ten jie vasaroti, į tą Anykščių šilėlį iš Panevėžio, iš tokių miestų. Ten, Anykščiuose, jų irgi nemažai buvo, žydų. Tai buvo... Lošdavo futbolą, kai mes Anykščiuose sueidavome žiūrėti. Makabi - atsimenu, dar buvo tokia komanda.

SB: Tai čia ANykščių žydų...

KP: Anykščių žydų, taip.

SB: Su kuo jie lošdavo?

KP: Ai tai lošdavo... neatsimenu komandos. Tai iš... Panevėžys, Anykščiai - visokių ten buvo. O čia, Kaune, pažinojau tiktai Fainus.

5:44 SB: Papasakokit, kaip jūsų atminty prasidėjo karas? Ką jūs iš karo pradžios prisimenate? Sakysim, kelios dienos prieš karą - ar žinojot, ar jautėt, kad bus karas?

6:21 KP: Iškart tai mano tėvas nežinojo. Kai pradėjo bombarduoti, iškart nesusigaudė, kad karas net. Iškart... Paskui susigaudė - kai pradėjo bombarduoti. Nu, mano tėvas prie rusų buvo profsajungos geležinkelio dirbtuvės pirmininkas. Ir kai užėjo vokiečiai, tai tėvą iškart suėmė baltaraiščiai, sodino į kalėjimą, bet tėvas mokėjo vokiškai, ir jį palaikė du mėnesius, ir... Profsajungos pirmininkas pas vokiečius nesiskaito, kad koks nusikaltėlis.

SB: Nes nepolitinis.

KP: Nepolitinis, skaitosi. Jį, tėvą, paleido iš kalėjimo. Dar tėvas norėjo bėgti iš kalėjimo. Kai karas čia... bėgo visi, bet paskui grįžo. Galvojo: namuose kas bus, tas bus. Liko gyvas, nes nesusaudė.

SB: Ar baltaraiščiai suėmė tėvą, vokiečiams užėjus, ar dar prieš?

KP: Vokiečiams užėjus. Užėjus vokiečiams. Kai vokiečiai užėjo, jis dar nuėjo į dirbtuves. Iš dirbtusių ir suėmė.

SB: Šiaip žmonės pasakojo, kad jie suiminėjo ir dar prieš vokiečiams ateinant. Vokiečiai trečią karo dieną...

1/7-42
KP:Nieko, nieko jie čia perdaug nesuiminėjo. Jie tiktai - taip, kaip traukėsi rusai, tai juos šaudė. Beginkliai bėgo - juos ir masiškai (panika) juos ir ten... O ten kitus - Fainą tai nušovė čia pat, tik užėjus, tik užėjus vokiečiams nušovė. Patys tie va, reiškia...

SB:kas nušovė?

KP:Nu tie va, mūsų baltaraiščiai, kaip juos vadina. SUkilimai dalyviai vadinami.

SB:Kada jūs juos pirmą kartą pamatėt, tuos sukilėlius?

KP:Kada juos, sukilėlius, pamatėt? Matėt toki sukilimą: kai bėgo čia tie beginkliai rusai, tai šaudė iš šlaitų, ir viskas. Jie bėgo ^{su kojų(?)} maišeliais, be jokių ginklų. Ir šaudė juos čionai. Šaudydavo. Panemunėje pilna jų čia...

SB:Tai kaip jie bėgo? Jie šituo Panemunės keliu bėgo?

KP:Ne, tai jie bėgdavo visaip. Ir per Nemuną kėlėsi - tiltas susprogdintas buvo, tiesa, tai... O taip tai, mieste aš nebuvo, namuose buvau. Ir teko matyti.

SB:Tai kas čia buvo vietiniai baltaraiščiai?

KP:Tai nežinau. Dabar ten jų turbūt gyvų nėra.

SB: O pavardes žinote?

KP:Nežinau aš jų pavardžių. Ne maniškiai(?).

SB:Bet jūs juos pažinojote, jie pažįstami buvo?

KP: Buvo ir pažįstamų.

9:17
SB:O kaip Fainą nušovė?

KP:Fainą nušovė... Tai čia aš jau nežinau, čia mes vietoj gi vienas prie kito nebūdavom. O tas karo... Nušovė. Tiesa, tėvą ir vyresnį Fainiuko brolių nušovė. O kitus - į getą. Gete buvo.

SB:Apie kada juos nušovė?

KP:Tai karo dienom, kai tik užėjo vokiečiai. Buvo dienų klausimas.

SB:Kaip ten išėjo - juos gi visus į getą varydavo, kofel?..

KP:Tai dar niekas nevarė, dar iškart visi... žydų išvis nevarė į getą niekas. Getas tai atsirado daug vėliau, ne taip staigiai.

SB:Rugpjūčio mėnesį.

KP:Va, rugpjūčio mėnesį. Užėjo vokiečiai - kokį mėnesį? Birželio.

SB:Birželio.

KP: Birželio.

SB: O jūs nematėt, kaip nušovė Fainą?

KP:Ne, mes ... Ką aš galėjau matyti? Jie gi nesi... Atėjo, išsivedė ir viskas. O kur nušovė, tai pavedė kur nors... Aš nežinau net, kurioje vietoje juos nušovė.

SB: Tai čia nušovė Fainą tėvą. O kiek buvo metų Fainiukui?

KP: Fainiukui buvo - nu kiek? Jisai... Galiu pasakyti, kiek dabar jis metų. Dvidešimt aštuntų jis gimimo, turbūt, dvidešimt devintų. Jis už mane buvo porą metų jaunesnis. Tai man dvidešimt... Dabar jau septyniasdešimt kiek jau?

1/11-13 SB: O už ką juos nušovė?

KP: Nu kas... Nu ką nušovė - nu, kad žydas. Kas čia do klausimas?! Šovė... Šaudė, kad žydas, ir viskas. Kadangi buvo dauguma nusistatę prieš žydus, ypatingai mūsų krikščionys nekėsdavo žydų. Nors jis ir gi žydas buvo, tas Jėzus Kristus, bet visvien nekėsdavo, ir viskas. Tų nekėntimo visą laiką buvo nusistatymas. Ir tuose Anykščiuose būdavo žinoma... Ir dainos visokios ant žydų būdavo, visokios prikurtos... Pasakų..

SB: Prisiminkit... Va, sakot: dainos būdavo. Čia labai įdomu, kokia tautosaka prieš žydus... kokia buvo, ką sakydavo.

KP: Ai, tai čia tokių visokių bliuznestvų (=nešvankybių).

SB: Nu prisiminkit, įdomu.

KP: Ne, geriau... Tokių negražių visokiausių... Visokiausių ten buvo.

12:18 SB: Nu kokią vieną pasakykit...

KP: Nu ten... baisia tokios negražios.

SB: Nieko. Istorijai tegu būna palikta, įrašyta.... Ar pasakysit?

KP: Ne, kad aš neprisimenu tokių gerai.

SB: Gerai. Nes, matai, įdomu ta istorija su Fainu - aš jau ją buvau girdėjęs. Ir man visą laiką keista: nu, šaudė - tai arba juos po daug suvarydavo...

13:22 KP: Ne tai čia daugumoje pavieniai buvo. Visokių buvo. Suvarydavo... Suvarydavo tai kaimuose, šaudė kaip.. Suvarydavo, nu čia pasiplėšimo tikslais, kas čia. Leido, davė teisę šaudyti, ir šaudė. O paskui nurengdavo gi. Ketvirtam Forte kai šaudė, tai išrengdavo iki baltinių. Ir tik tai su apatiniais baltiniais varydavo prie duobės ir šaudė. O šaudė... O nurengdavo tam, kad tuos drabužius nesukruvintų ir galėtų pasinaudoti jais. Kam juos tada rengti? Jeigu šaudai, tai šaudyk su visu apsirengimu, su viskuo. Tai sukneles nurengė, ir drabužius nurengė - nuogus, pusnuogius šaudė. Paskiau visi už šnapsą tuos drabužius pardavinėjo čia apylinkių gyventojams. Savo visiems giminėms veždavo, tai kam gi... Tokie plėšikai buvo. Šaudė žmones tam, kad nurengtų, ir viskas. Čia jų.. už politinius įsitikinimus... pagrinde (=labiausiai dėl) tamsumas žmonių ir gobšumas. Čia naikino tik tai... Ir vokeičiai patys nešaudė, tik tai lietuviai. Leisdavo šaudyti lietuviams. Mes kai žiūrėjom prie Ketvirto Forto, pasikavoję (=pasislėpę) už tokių akmenų, kaip juos ten šaudė -

smalsumas vaikiškas! Tai vokiečiai filmuodavo su filmavimo kamera, kaip mūsų lietuviai šaudė. Jie rinko medžiagą, kad ne jie šaudė.

1/15:07 SB: Tai tą kartą, kai jūs žiūrėjot, jie irgi filmavo?

KP: Tai mes žiūrėjom... mūsų... Vokiečiai filmavo.

SB: Kaip jūs ten pakliuvote į tą Ketvirtą Fortą?

KP: Nu kaip? Mes matėm, kaip pravarė šitą visą vorą - kelis tūkstančius pravarė. O paskiau prasidėjo šaudymas, tai mes ejom iš smalsumo, kas ten darosi.

SB: Iš kur juos atvarė?

KP: Juos atvarė iš geto.

SB: Tai čia getas jau buvo?

KP: Getas jau buvo.

SB: Koks čia maždaug mėnuo buvo?

KP: Aš negaliu tiksliai nieko pasakyti - šitų datų. Nekreipiau dėmesio. Vaikiškas... Buvo turbūt dvylika metų. kažkas netikrino ...

SB: Bet ^{čia} i pirmi karo metai, ar jau antri? Vėlesni kokie?

KP: Čia jau turbūt vėlesni, antri metai buvo. Turbūt. O aš tiksliai negaliu šito pasakyti. Neprisimenu.

SB: AR čia buvo toks pirmas pravarymas, kad taip dau, tūkstantį, pravarytų, ar anksčiau varydavo?

KP: Čia turbūt buvo pirmesnis kaip Devinto Forto, man atrodo, kažkas tai... Devintam Forte tai kai buvo Didžioji akcija, tai ten jie daug sušaudė: nu vaikus, moteris surinko, nežinau, kiek tada tūkstančių iškart sušaudė.

SB: O čia kas tokie buvo?

KP: Kur?

17:08 SB: Čia, kai pravarė į Ketvirtą Fortą? Čia pro jus varė tą koloną?

KP: Čia varė nuo "Jiesios" pusės. Vakar aš čiaėjau Panemune. Nu varė, varė šitie mūsų visi šitie... Vokiečių nė vieno nebuvo ten, kurie varė šaudyti. Sargyba buvo mūsų, lietuvių. Visi lietuviai buvo.

SB: Kaip jie buvo apsirengę?

KP: Nu, ta kariška uniforma, kaip ji, ta tokia.

SB: Bet tai Lietuvos kariuomenės uniforma?

KP: Lietuvos kariuomenės. Ar vokiečių, aš nepamenu gerai... Man rodos, buvo tokia vokiška uniforma. Panaši kaip...

SB: O iš ko jūs supratot, kad čia lietuviai?

1/18-26
KP: Tai kai jie kaip lietuviai lietuviškai kalba ir tuos žydus visaip komanduoja lietuviškai. Negi vo... žydiškai jie nemokėjo. IR vokiškai tikriausiai nė vienas nemokėjo gerai. Arba išvis nemokėjo vokiškai.

SB: Kokios buvo komandos žydams? Ką jie sakydavo?

KP: Nieko, ką ten... Jie, tie žydai, eina. Ėjo jie ramiausiai - varė juos kaip į darbus. Varė, atseit, sakė, į darbus varo. Ir viskas. Jokios komandos - niekur niekas nebėgdavo. Niekas... Žinotų, kad šaudys - gal ir bandė bėgti.

SB: Tai tuo momentu, kai jūs pamatėt tą koloną, tai jūs nežinojot, kad juos šaudys?

KP: Jie nieko nežinojo. Varė, ir viskas. Iš kur jie žinos? Juos kai suvarė tenai į Fortą, tai Forto apačioje suguldė visus kniūbsčius, ir viskas. O paskiau atrenka, nurengia ir sušaudo vėl. Partiją tokią nurengia, nurengia ir paskui vėl užvaro, ir vėl šaudo.

SB: Kada jūs į juos matėt iš arčiau: ar kai pravarė, ar kai jūs žiūrėjot patį šaudymą? Kada jūs buvote arčiau prie tų žydų?

KP: Nu kai varė, tai prie pat, pro pat, pro pat mus pravarė. Mes gi čia prie pat kelio - kai vaikai, smalsumas. Va pravarė.

SB: Ar ten buvo vyrų jų tarpe, ar tik moterys ir vaikai, ir seniai?

KP: Ne ne, šičia kaip tik buvo vyrai, pagrinde. Čia kur sušaudė Ketvirtam Forte, tai visą žydų inteligentią sušaudė. Pagrinde visi inteligentai. Vaikų nė vieno nebuvo.

SB: Vyrai buvo.

KP: Vyrai ir moterys.

20-18
SB: O kaip jie kolonoje ėjo? Ar jie susimaišę vyrai ir moterys, ar...

KP: Nesusimaišę, jie paprastai kaip... Jokių ten skirtumų, jų niekas neskyrė. Juos varė kaip ir darbus, ir viskas.

SB: O jie su daiktais buvo?

KP: Nekreipiau dėmesio. Gal ir turėjo koki kas. Gal kas kiek turėjo valgyti. Jie be daiktų, atrodo. Nu, kai į darbus varo, tai kam daiktus kažkokius...

SB: O iš kur žinojote, kad jie yra iš geto?

KP: Nu tai koks čia žinojimas? Žinojome, kad yra toks getas, ir iš kur daugiau gali varyti? Iš geto tiktai.

SB: Gal kartais matėt iš pažįstamų žydų?

KP: Nieko. Aš ten nieko nepažinojau, aš sakau. Aš dar vaikas buvau, tai saku: aš tik tokį Fainiuką pažinojau. Iš pažįstamų aš nieko neturėjau.

SB: Tai tuo metu Panemunėje jau žydų nebebuvo?

KP: Jau nebuvo. Jau į getą suvaryti visi.

SB: Tai jūs papasakokit: juos pravarė, ir kaip viskas buvo toliau?

1/21:44 KP: Toliau tai mes nieko ir ... Pravarė - pravarė. Paskiau išgirdom, kada šaudymas prasidėjo, ėjom žiūrėti, kas ten darosi. Mes su draugu nuėjom, pasikavojom už tokių akmenų - ten tokie buvo.

SB: Bet reikėjo kavotis?

KP: Tai kavojomės, nes mes bijojome vokiečių, ne vokiečių, bet ir tų bijojome.

SB: Bet tie vokiečiai, kurie filmavo, tai jie matė, kad jūs žiūrite?

KP: Tai matė. Tai kas, kad vaikai žiūrėjo? Kas vai... Kad kokie suaugę žiūrėtų. Tai kas jiems?

SB: Kas ten buvo iš vokiečių? Tie, kur filmavo. O daugiau buvo kokių nors vokiečių?

KP: O ten aš nežinau. Mes gi ten artyn, artyn nepriėjom, kur jie suvaryti. Kartais... Buvo, tikriausiai buvo, kuris viską komandavo. Čia aišku. Čia aišku, kad ne vieni buvo, bet ir vokiečiai buvo. Bet pagrinede šaudymas... varovai - visi jie buvo lietuviai.

22:48 SB: O šaudytojai?

KP: Šaudytojai tai aišku lietuviai. Kas daugiau? Kas gi daugiau? Jis paskui čia girti pardavinėjo kostiumus ir švarkus, ir moteriškas sukneles ^{-viską} už šnapšą. Čia visi apylinkės žmonės pirkto tų visokiausių rūbų.

SB: O tai kaip pardavinėjo? Čia kokioje vietoje?

KP: Ne. Eina pas žmogų, ir viskas. Duok šnapso, ten sako, duok man už ~~CP~~ koki gerą kostiumą ir... Tai jie apsirengę buvo gerai. Gi pardavinėjo jie.

SB: Ir žmonės pirkdavo?

KP: Pirkdavo. Nu ką, už bonką šnapso nupirkti kostiumą... Tuo laiku kainavo, Smetonos laikais, skaityk...

SB: Tai ir pas jus užėjo siūlyti?

KP: Pas mus tai nebuvo jie. Jie ten aplinkui, gal kaip kur...

SB: Šitie, kurie užeidavo siūlyti, - je būdavo apsirengę kariškai ar civiliai?

KP: Jie, nu sakau, ten ta uniforma... tokia. Nekreipiau... Neatsimenu smulkmenų. Žinau, kad kariška uniforma, o kaip jų ten uniformos buvo, tai neatsimenu.

24:17 SB: Tai siūlydavo drabužius. Ką dar? Batų ar siūlydavo?

KP: Nežinau, aš tai tiek - mažai atsimenu tokių dalykų. Man nesiūlydavo, bet girdėdavu iš žmonių, kad siūlo ir...

SB: O jums yra tekę matyti, kaip užaina į namus pasiūlyti?

KP:Neteko man matyti ir ... Pas mane namuose nebuvo. Aš gi ten negalėjau, nelaksčiau po visus kiemus kažkur.

SB: dabar papasakokit, kaip vyko pats šaudymas. Jūs ten nubėgote, užsiglaudėte už akmenų. Ką jūs matėt?

1/25-11 KP:Nu ką? Atvaro būrelį su apatiniais baltiniais. Dar su lazdom suvaru, ^{su lazdom tvogja} suvaru prie duobės, sušaudo grupę. Vėl kitus atvaro. O visi kiti guli suguldyti Forto apačioje, tenai... Kniūbsti suguldyti. Paskui vėl pakelia grupę, vėl nurengia ir paskui pėdomis... Taip būreliais ir varė. Nesuvarė, kad vienoje vietoje tūkstantį sustatytų ir šaudytų. Grupėm, grupelėm tokiom.

SB:Ar galėtumėte pasakyti, kiek maždaug grupėje žmonių?

KP:Kad sunku paskayti. Aš ten neįsidėmėjau - tiek laiko praėjo. gal, sakyčiau, koks 50, gal...

SB:Tie, kurie suguldyti, tai tie apsirengę?

KP:Tie apsirengę su švarkais, apsirengę... Paskui pakelia grupę nurengti, nusirengti liepia. Ir tada varo prie duobės.

SB:Reiškia, kaip atvaro, taip ir guldydavo juos?

KP:Tai jie ne... Jie suguldyti nešaudyti su rūbais. Visi guli. O paskui, kuriuos šaudys - pakelia tą grupę, nurengia ir tada tuos suvaro prie duobės... ..sančius(?) ... Prie duobės suvaro ir sušaudo.

26:39 SB:Juos kai pakelia, reiškia, tą grupę atskiria, pavaro, truputį pavaro, ir toliau juos nurengia?

KP:Nieko ne... Juos kaip tuos, kur guli - mes tų nė matyti nematėm... Čia suguldyti. Tik matydavom, kaip atvarydavo nurengtus. Atvarydavo nurengtus, ir prie duobės sušaudo. Ir vėl grupę atvaro, vėl šaudo.

SB:Tai iš tos vietos, kur jūs buvote, tai jie matydavosi nurengti?

KP:Nurengti. Jie, matyt, apačioj... Kaip Fortas čia yra, apačioj, tokioj žemumoj, tie fortai yra išmūryti - tai tenais toks lyg kiemas. Tenai juos suguldė. O čia atvarydavo ant kalniuko, daug aukščiau. Jie buvo matyti stovintys.

SB:Kiek tokių šaudymų tame forte galėjo būti be tų, kuriuos jūs... Kurių jūs dar nematėt?

KP:Tam Forte turbūt tas vienas šaudymas ir buvo. Keturi tūkstančiai, kiek čia... Čia yra užrašyta. Keturi ar kiek...

27:46 SB: O kai juos varė, tai jūs tuo momentu žinojot, kad juos šaudys?

KP:Mes nieko... Ką mes galim žinoti? Mes išvis niekas nieko nežinojom. Kas varo, varo žydus. Ką ten gali žinoti, kur varo ir dėl ko varo. Paskui, kai išgirdom šaudymą - paskui jau žinojom, kad šaudo. Čiagi ne per pusę valandos juos sušaudė.

SB:Tai dabar: kai juos atvarydavo nurengtus, ar juos šaudydavo duobėj, ar ant duobės krašto?

KP: Jie duobėj... Ne duobėj - ant duobės krašto. Šauna - ir krinta jie į duobę. Ir viskas.

SB: Šaudydavo salve ar po vieną šaudydavo?

KP: Ai, ten padrikai. Nesuprasi, kaip ten šaudė. Jie šaudė... Kokių ten salvių... Kaip kas, kaip kas mokėjo, taip tas šaudė. Visvien visi girti. Prisigėrę visi buvo. Negirtas tai nė vienas nešaudė.

SB: Ir čia tas matėsi? Buvo galima suprasti, kad jie girti?

KP: Ne, nu taip suprasti buvo galima...

1/29:06 SB: Ar tie šaudytojai būdavo išsiriakavę?

KP: Ne. Koks ten, koks ten išsiriakavimas. Paprastai varo, apsupa ir trationa - kokios čia taisyklės. Ten jokių taisyklių nebuvo, kad išsiriakuoti ar... Šaudė bet kaip - papuola, ir viskas. Bile (=kad tik) nušauti.

SB: Jie į tuos šaudytojus buvo nugarom pastayti?

KP: Ai, ne... Visaip, ne... Koks ten skirtumas, ten... Atvaro prie duobės, o kaip kas atsisukti galėjo... Taip tai niekas nebuvo. Nebuvo, kad komandą duotų kažkas. Niekas... jokio skirtumo nebuvo. Šaudė va taip.

SB: Padrikai šaudė.

KP: Padrikai.

SB: Kai šitie nukrisdavo į duobę, ar juos užkasdavo žemėm.

KP: Nieko nekasė. Pirmiausia visus sušaudė, paskui visus... Kai duobės buvo pilnos lavonų, tada užkasė. Ne, čia, čia tų smulkmenų mes nežiūrėjom. Mums užteko pasižiūrėti, paskui aš jau ten naktį nemiegojau po to tokio žiūrėjimo. Tai vaikui jau perdaug. Sunkus vaizdas buvo.

30:31 SB: Tai kiek laiko jūs ten žiūrėjot?

KP: Nu tai kiek... Gal mes pusvalandį žiūrėjom. Daugiausiai. Gal daugiau išėjo...

SB: Tai keliese vaikai jūs ten buvote?

KP: Dviese su kaimyno vaiku.

SB: O ten jūs pabėgote kartu, ar vienas kuris likote ilgiau?

KP: Ne, me... Pasižiūrėjom ir...

31:17 SB: O dabar sakykit: tuos pirmuosius žydus, kada jūsų šeima juos priglaudė? Kada jie pas jus atsirado?

KP: Aš taip smulkiai datos neatsimenu.

SB: Kas buvo pirmieji?

KP: Pirmieji tai buvo Šamesai. Bet paskui jie iškart visi. Tie, kurie sugalvojo bėgti, tai jie iškart atsirado. Nu taip dviejų savaičių bėgyje.

SB: Ar pirmuosius jūs priglaudėt - gete, ar dar prieš getą buvo?

KP: Ne, ne. Visi visi gi iš geto. Visi iš geto. Buvo jau gete metus kelis.

SB: Kuriam jie gete buvo?

1/32:30 KP: Vilijampolės. Čia kito nebuvo. Vilijampolės getas ir buvo. Juos tai vakare atveždavo. Aš miške jau... apžiūrėdavo visą mišką, kad nebūtų ko nors. Juos atveždavo gestapo kariška mašina, ant kampo paleisdavo, o aš jau jų laukdavau pavakare, vakare. O paskiau aš su jais į mišką, mišku nueidavom iki Jiesios tilto. Panemune ir atveddavau juos iki slėptuvės. Naktį.

SB: Tai gestapo... Tai jie buvo susitarę su kažkokiu gestapo šoferiu?

KP: Jie, kai mes paskui išsikalbėjo - kas čia man sakė? - dar toks Zilberis buvo: lietuviai buvo tie šoferiukai - gestapo vairuotojais. Jie tik kaip vairuotojai. Jie gaudavo pinigų ir jie veždavo su gestapo mašina.

SB: Ir jiems reikėdavo važiuoti į getą kažkokiais reikalais?

1/34:00 KP: Nu taip išeina. Taip būdavo. Nu tai... O dar čia sakė: po karo tai vieną tas žydas išgelbėjo. Jis tarnavo vokiečių armijoje, tai norėjo jį sodinti, bet jis... išgelbėjo. Kad, sako, jis žydus veždavo iš geto. Čia jis kažkur Šančiuose gyveno, tas žmogelis. Nežinau dabar, ar jis gyvas, ar negyvas. Jis veždavo tokia mašina. Na, Fainiuką tai aš pats iš geto parsivedžiau. Dienos metu aš nuėjau. Jis išėjo. Tai ten juos išleisdavo. Ne taip jau ten... sargyba baisi ten nebuvo. Į darbus visus varydavo. Tai sus Fainiuku aš atėjau iš Vilijampolės iki Panemunės kartu.

SB: Kaip prasmukot į getą?

KP: Ne, jis išėjo iš geto, kai dar juos išvarydavo... Juos nesaugodavo darbams... Dirba, ir viskas. O paskiau... Nu, patalynes tai aš vežiau su dviračiu, kol jie dar buvo neišbėgę. Tai įsinešdavau, žinau, į lentpjūvę - lentpjūvėje keli tie žydai dirbdavo. Tai aš nuvažiuoju, susikraunu į bagažniką paduškas, patalynes ir suvežiau viską dviračiu.

SB: Tuoju kasetę pakeisim, norėsiu dar kelių dalykų paklausti. Kiek čia liko - dar 5 minutės?

II KASETĖ
KP: ... sandėliai buvo. Daržovių.

SB: Šitų kareivinių, to garnizono.

KP: Taip, ten kelios patalpėlės. Dabar, tiesa, sunku bus, užaugę krūmais, sunku bus...

SB: Gerai, eina. Sakykit: dar tų žydų, kuriuos gelbėjot, pas jus nebuvo, ar jūs jau pasikalbėdavote, kad jūs gelbėsit, kad reikėtų kažką...

2/1:00 KP: Pradžia, sakau: prasidėjo nuo vaiko. Toks Prapuolenis - jį visi užmiršę, jis daugiausia čia ir padarė žydų gelbėjime - žmogelis taip ir užmirštas liko. Žinoma, aš jau kai kam priminiau. Aš daviau jo adresą. Tai tas Prapuolenis - jis buvo tėvo draugas. Jie dirbo kartu geležinkelyje.

SB:kaip vardas Prapuolenio?

KP:Prapuolenis Česlovas. Tai jis su tais žydais iš Kybartų... Jie, Prapuoleniai, čia buvo irgi iš Kybartų. Nu ir jie susitiko tuos žydus - nu gi į darbus varydavo. Ir, vienu žodžiu, susirado vienas kitą. Sako: gelbėti vaiką reik^{ia}.

SB:Kaip tų žydų pavardė buvo?

KP:Šamesai. Išgelbėti, reiškia, penkių metų vaiką. Jie patys apie save negalvojo, kad vaikas liktų gyvas. Nu ir tas tėvas sutiko paimti tą vaiką. Nu paėmė tą vaiką. Nu ką... Šitas Karmelitų bažnyčio kunigas jį pakrikštijo.

SB:Ar kunigo pavardę atsimenate?

KP:Pavardės aš - ką aš vaikas ten... Vaikas, ką aš ten atsiminsiu?

SB:Tai kur ča buvo Karmelitų bažnyčia?

KP:Nu tyai dabar irgi yra Karmelitų bažnyčia. Čia prie karo ligoninės. Nu ir jį pakrikštijo Simo, Simono vardu, o pavardę - neatsimenu, kokią jam ten davė. Ir jis pas mus, tas vaikas, gyveno.

SB:O kas jį nešė į bažnyčią krikštijoti?

2/2:41 KP: O tai aš nežinau. Ir kas jį atnešė, ir kas jį atvežė - aš nežinau. Gal Prapuolenis buvo - aš nežinau smulkmenų. Tai paskui tas vaikas - lietuviškai nemoka, tiktai žydiškai. Rėkia, verkia jis. Priprato paskui biškį. Žinai, vaikas be tėvų - visvien jau... Nu tai paskui tėvai pradėjo galvoti: kaip mus išgelbėti. Tada tėvas sugalvojo iškasti slėptuvę. Iškasėm mes su tėvu slėptuvę, ir ten... Čia, kur tas mūsų namas nuneštas, ten galėsiu parodyti maždaug, kurioje vietoje buvo. Sklepas, kaip buvo, rūsys. Iš rūsio prie pat sieno iškirstas pamatas, ir toliau įlendi, žemyn nusileidi ir toliau slėptuvė vėl. Jau sklepo (=rūsio)buvo slėptuvė. O viršuj stovėdavo tėvo varstotas - kai jis staliu buvo - ant to varstoto, ant tos skylės ^mvedinis dangtelis, ir skiedrų priobliuota. SKiedrų

2/3:57 priskiedruota ir ... O kitas išėjimas iš slėptuvės į kaimyno pusę ten. Nu nevisai taip, mūsų žemėje. Sukrautos lentų kruvos buvo. Nu ir prieš.. per tas lentas galima išeiti į lauką. Žinai gi, labai maža gi patalpa. ^{Kas tenai buvo,} gal va tokio, nu gal va tokio pločio. Ir ilgio kauptas kambarys.

SB:Reiškia, ta duobė.

KP:Slėptuvė. Sukalti iš lentų dvigubi narai, kad vieni aukščiau, kiti žemiau... Kadangi 12 žmonių. Nu ir čia biškį praeiti tarp tų lovų. O paskiau, naktį tai jie atsidaro tenais - ten tarp lentų būdavo atdara, kad oras išeitų. Nu ir šitą dangtį atsidengia. Išlįsdavo, jeigu norėdavo. Nu, skiedras vėl užbarsto ir vėl, atrodo, nieko... Stovi varstotas ir skiedrų krūva. Ir su apdrėbimu (?). O ten paskui slėptuvė.

5:07 SB:Tai kai iškasėt tą slėptuvę, iš pradžių buvo Šamesai?

KP:Šamesai, paskui jie vienas po kito su...

SB:Kada po Šamesų pradėjo kiti žydai eiti, ar tą slėptuvę platino, ar...

KP:Ne ne, ten jau buvo numatyta, kiek jų bėgs ir... Maždaug, taip jau maždaug buvo numatyta.

SB:Tam skaičiui ji buvo iškart padaryta.

KP:Tokia buvo padaryta.

SB:O tas kitas išėjimas išeidavo pas kaimyną. Per kaimyną...

KP:Ne ne, nepas kaimyną. Šalia kaimyno tvoros. Ten ne pas kaimyną. Ten lentų sukrauta - niekas ten nemato. Lentos sukrautos. Ir kasėm tai naktį, tik žemes reikėjo kavoti, kad nesimatytu, kad kažką kasi. Vadinasi, jas reikėjo supilti ir užmaskuoti jas.

SB: O kaip tie Šamesai iš Kybartų atsidūrė Kauno gete?

KP:Taigi Kybartuose geto nebuvo. Taigi į Kauno getą suvežė iš daug kur. Kur nespėjo - tai kur kaimuose, tai sušaudė, ir nenuėjo iki jokio geto. ANykščiuose ten visus sušaudė vietoje. Ir nė jokio geto. Buvo, tiesa, Anykščiuose getas padarytas, bet tai... O jau paskiau šitie visi... Nu tik Fainiukas tai nebuvo slėptuvėje pačioje. Nu, paskui šitie, kur pabėgo paskutinėmis dienomis prieš karą, tai nebuvo į tą sklepą. Jau jiems nereikėjo eiti. Jau aš.. rizikavo palaikyti kambary. Tiesa, čia lauke buvo toks sklepelis, tai ten nu...

SB:Tai jie ne vienoj vietoj buvo. Buvo slėptuvėje, bu...

2/7:00 KP:Tai tik keli buvo ne vienoje vietoje. Šitas, tas, kaip jo - Rubinas ir ta Kataušnikienė. Du. Du nebuvo slėptuvėje.

SB:Aš nebuvo tada, kai jie buvo pas jus rudenį. Va šita ponia, kur buvo, tai ji Krakinovska?

KP:Krakinovska.

SB:Kaip jūs jos tetą išgelbėjote?

KP:Aš sakiau: jinai pabėgo, varant per tiltą. Visa ta vora, kaip pavadinti, - jinai, jinai iš tos voros, nu kaip pavadinti vardu...

SB:Kolona.

7:55 KP:Iš tos kolonos jinai iššoko į šoną, apsisuko ir pradėjo eiti priešinga puse. Vokietys lyg pamatė, kad pabėgo. Šoko prie jos, o jinai rėkti pradėjo, verkti, kad: aš lietuvis. Ir ją paleido vokietys. Ten vokiečių tiek nevarė juos. Ne kažkiek dideliais tarpais tų kareivių. Ir paskui mes su tėvu laukėm, ir panemune ją tėvas atsivedė.

SB:Tai jūs jau buvote sutarę, kad jinai eis?

KP:Mes nieko nesutarę. Mes tik Faino sesers galvojom, kad gal bandysim ir ją ištraukti iš tos kolonos. Faino sesuo irgi buvo labai šviesi, blondinė buvo, nepanaši į žydę. Tai mes galvojom tą ištraukti.

SB: Tai tos Krakinovskos jūs nepažinojot?

KP: Niekas nepažinojom. Iš kur mes... Jinai iš Troškūnų. Kiek čia mano tėvo tėviškė - Anykščiai, ten buvo. Tai ji iš to krašto.

SB: Tai dabar iš tų žydų, kuriuos jūs išgelbėjot, kas buvo prieš karą pažįstami, anksčiau?

KP: Niekas išskyrus Fainas. Man tik Fainas buvo pažįstamas.

SB: Kaip jūs susitardavot gete, kad šitie žmonės turi ateiti pas jus?

2/9:23 KP: Tai susitardavom. Jie gi eidavo į darbus - koks ten susitarimas. Jie gi visi į darbus eidavo. Ir ten buvo Žaliakalnyje, nepažįstu pavardės - ryšininkai pas juos tokie būdavo. Ten ateidavo ir tempdavo tuos drabužius, ir ... Prie pat geto gyveno tenai, per Nerį čia...

SB: Gerai. Tai dabar Šamesai atėjo kelintais metais?

KP: Aš šito tikrai neprisimenu. Tiksliai neatsimenu.

SB: Šamesai. Kas atėjo po Šamesų?

KP: Po to, po Šamesų jie greitai vieni po kitų. Nedideliais laiko tarpais.

SB: Ir kiek laiko jūs juos laikėt iki karo galo?

KP: Nu kiek? Kaip karas užėjo, tada jau nelaikėm. Tada gi laisvi pasidarė.

SB: Kai frontas užėjo.

KP: Nu kai frontas užėjo, kai rusai užėjo, visi iš sklepo... taigi nesėdėjo gi sklepe.

10:44 SB: O kokios buvo pačios pavojingiausios situacijos, kiek jūs prisimenate? Ar buvo, kad kas nors ieškojo pas jus?

KP: Buvo viena tokia situacija nelabai... Aš kai toks jaunas buvau, tai šaltakraujis visuomet buvau. Dabar tai gal daugiau man būtų kainavę nervų. Vienąsyk čia, kai buvo susikūrusi Plechavičiaus armija, kokiais čia metais?

SB: Keturiasdešimt trečiais turbūt.

KP: Trečiais... Nu tai jie pas mus jau buvo. Tai galiu pasakyti: keturiasdešimt trečiais jie buvo. Tai tie Plechavičiaus kareiviai nėgdavo, kai sužinojo kad į rusų frontą..., tai jie su uniformom... kiti ir bėgo. Ir vienas čia bėgo panemune, tas Plechavičiaus kareivukas, o jį vijosi, šaudė vokiečiai. Tai čia buvo lentpjūvė, daug rąstų prikrauta. Jis bėgo, prabėgo, paskui link miško ir ten pabėgo. O tas vokietys atėjęs laksto ieško, kur dingo tas kareivukas. O mano toks netikras pusbrolis kaip - tik jo klausia, sako: ar neprabėgo. O tas į mišką nubėgo. Sako: neprabėgo. Pamelavo, kad tas į mišką nubėgo. Tai jie tada pradėjo ieškoti po tuos rąstus ir po visus tuos namus, kad čia kažkur dingo. Nu ir jis ateina pas mane į sklepą, kur tas bėgo, tas kareivis. O sklepe gi tai kartais būdavo, kad tos pjuvenos, skiedros neuždengtos... galėjo būti atsidarę, kad oro daugiau gautų. Jis į tą sklepą ir laksto po sklepą. Žiūri, kad nieko nėra, tik skiedrų krūva ir varstotas. Tada man biškį strioko

(=baimės) buvo. galvojau: o jeigu jie bus atsidarę, tai galvojau, ką daryti, jau turbūt visiems kartu griebti už gerklės ir visiems kartu į slėptuvę grūsti tą vokietį. Kito kelio nebuvo, bet ... O tėvai buvo kaip tik išvažiavę į Anykščius.

SB: Jūs vienas buvote?

KP: Aš vienas buvau. Tai va toks buvo, toks incidentas, kad biškį baimės turėjau. Bet aš tada, tuo laiku kažkaip nieko nebijojau. Sakau: dabar turbūt jau kitaip jausčiausi. O taip daugiau nebuvo tokių, nieko. Kaimynai, gal kai kas ir žinojo, gal ^{žinai, bet} .. Vieni kaimynai buvo, tai niekas nieko...

2/13:21

SB: Tai po karo nepasikalbėdavote: ar žinojo, ar nežinojo?

KP: Kiti tai, sako: žinojom. Daugumoj mes matėm... mes žinom, tyčia, žinai, pasakas pasakojom kiti. Tikrumoj tai kas... Tas tikras kaimynas, kur per tvorą... va tas tiktai. Tas tai tikriausiai, kad žinojo. O kiti tik paskiaukalbėjo, kad žinojo.

SB: Tai jie ten... Aha, pas jus tas Fainiukas buvo namuose. Dabar, kada jau atėjo Šamesai, tai jie tada tą mažą Šamesiuką į slėptuvę paėmė?

KP: Tai Šamesiuką paskui, kai jie atėjo, pasiėmė ir mažą. Su tėvais jau. O iškart tai jis pas mus buvo, nes visai jokios slėptuvės nebuvo. Tas Šamesiukas ant salkų buvo, ir tos salkos buvo išklijuotos tapetais. Ir pečius kūrenosi. Tai jis pasiėmęs žaidė ir uždegė tapetus. Siena pradėjo degti. Aš atlėkiau, žiūriu, kad gaisras. Tai aš greitai užgesinau. O jis: fojer, fojer, rėkia. Fojer - kad ugnis jam patinka. Tai išdegė siena, ir tapetai išdegė, sienos kraštas. Tai galėjo sudegti ir tas namas, ir tas vaikas, jeigu aš būčiau neužėjęs.

SB: O jūsų tėvai žydiškai mokėjo?

14:44

KP: Tėvas mano vokiškai mokėjo. Tai jis susikalbėdavo. Nu ir aš vokiškai jau šiek tiek graibiausi. Aš biškį tos vokiečių kalbos mokiausi. O žydų ir vokiečių kalba - tas... Tai netikra žydiška, tai kaip vokiška ten. Gali susišnekėti ir vokiškai, ir žydiškai. Dabartinė žydų kalba tai smarikiškai skiriasi.

SB: Nu tai tie žydai, kurie paskui atėjo, tai jie lietuviškai... Jūs lietuviškai kalbėjote?

KP: Tai jie visi lietuviai gi buvo, nu, Lietuvos žydai. Visi mokėjo lietuviškai gerai. Žyduodami kiti, nu tai ypač - jie gi baigė aukštą mokslą lietuvių institute, universitete.

SB: O kas ten apart žydų buvo? jūs sakėt..

KP: Du karo belaisviai buvo. Vienas karo belaisvis čia buvo per... už Nemuno, prie tilto vokiečių... rusų belaisvių lageris.

SB: Kurioje vietoje?

KP:Nu, čia, kur yra troleibusų parkas, tai toje teritorijoje buvo lageris. Va taip. Veždavo ir veždavo lavonus ten krūvom vežimais.

SB:Iš to lagerio?

2/16:12
KP:Iš lagerio, iš ten. Ir čia Nemunas užšaldavo. Tai vienas belaisvis atbėgo dienos metu. Jį išleido. Va, ten ir vokiečių buvo, tokių senesnio amžiaus, kurie saugodavo,, XYX . Tai išleido vokiečys. Pasiduonauti. Tai tėvas ką? - tuojau lašinių, duonos jam pridėjo. Kaimynas dar čia turėjo. Tėvas sako: nebegrižk, žinai. Jau jis būtų jį paėmęs, išsaugojęs. Tai jis sakė: ne, draugai laukia, miršta iš bado.

SB:Tą maistą reikėjo...

17:29
KP:Tą maistą nunešė. Matai, vokiečys išleido - išleido juos. O paskui, po kiek laiko, praėjo kokie metai - atvažiuoja vokiečys su dviračiu. Atvažiuoja pas tėvą ir kalbasi rusiškai. Tai kai tuos ėmė į armiją ukrainiečius, tai ir jį paėmė į armiją. Nu tai jis paskui atvažiavo su šautuvu, tėvui sakė: kavok tu tą šautuvą, tą dviratį į Nemuną. Ir liko jis pas mus. Tiktai ne slėptuvėje, bet jis tiesiog kambary. Čia buvo toksai, sakau, lauke, bulvėms rūšys, tai jis ten miegodavo. Ir jis ir liko pas mus taip. Kai užėjo... Kai papuolė į frontą, sakau, dar sužeistas laišką atrašė. Ir kitas irgi panašiai papuolė pas mus.

SB:Tai čia buvo tas, kuris žuvo?

KP:Tai jie visi žuvo fronte.

SB:Abudu.

KP:Tai aną, apie aną, apie aną išvis jokios žinios nebuvo. O anas tai buvo sužeistas - tai atsiuntė laišką jau iš ligoninės. O paskui pagijo ir vėl tikriausiai į frontą.

SB:O kaip tas antras belaisvis pas jus atsirado?

KP: O aš antro neatsimenu, iš kur ten tėvas jį... Tai čia jų daug buvo tokių, kur dirbo pas žmones. Aš nežinau. Antro tai aš gerai neatsimenu.

SB:Tai tie belaisviai pas jus buvo kur? namuose?

18:45
KP:Namuose, bet ne slėptuvėje. Ten su žydais jie nebuvo. Sakau: namuose jie buvo, ir viskas. Miegodavo, sakau, ten kur bulvių toks sklepiukas, šieno ten pridėta. Ir jie čia dieną nesirodydavo, o jau kai karas, tai tas pasiėmęs šautuvą šaudė į tuos vokiečius, kai traukesi vokiečiai.

SB:Tai ką jie per dienas veikdavo - tie rusai?

KP:Nieko, ką ten labai veikdavo. Ką veikdavo?

SB:Nu, o slėptuvėje, ką jie darydavo - tie žmonės?

KP:Nu nieko, nu ką...

SB:Kiek jų ten buvo?

KP:12. Nepilnai dvylika. Ne mažiau. Du tai... Dešimt buvo slėptuvėje.

SB:Tai tas Šamesiukas buvo mažiausias?

KP:Šamesiukas mažiausias - penkių metų.

SB:O vyriausi jau, jau buvo kas tokie?

KP: Nu tai sakau: tas daktaras su daktare, tas Neimarkas su Neimarkiene. Šamesai.

SB:Ką jie darydavo per dieną?

2/20:13 KP:Nu, nieko, nu ką jie darydavo... Už... Ką jie galėjo daryti?

SB:Ar jums tekdavo pas juos nueiti?

KP:Kur?

SB:Į tą slėptuvę.

20:36 KP:Taigi kiekvieną dieną mes pas juos. Taigi valgyti jiems padarai... Kartu gi, tame pačiame name, kas gi ten... Kiekvieną naktį jie gi išeidavo į orą, ^{YYY} ... Tiek žmonių buvo! Maža patalpa.

SB:O į lauką jie išeidavo per tas lentas?

KP:Ten buvo išėjimas prie... per lentas. Ir čia išeidavo į sklepa. Ten dangtį atsikelia ir išlipa.

SB:O dabar ten liko ta slėptuvė?

KP:Neliko nieko. Nu kas ten už... Griovė, lygino ir... Ta vieta maždaug likusi.

SB:Gerai. Tai dabar turbūt prašysim, kad jūs ten vietoje parodytumėt.

2/21:36 KP: Va čia kažkas, tie akmenai. Už tų akmenų kažkas ... Mes pasikavodavome.

SB:Pasakykit, kas šitoje vietoje buvo, kad būtų ir...

KP: Čia nieko nebuvo. Mes čia žiūrėjom, o ten, kai šaudė, čia nebuvo medžių, ir matėsi viskas.

SB: Tą šaudymo dieną jūs čia atbėgote?

22:06 KP:Čia atbėgom mes, už tų akmenų ir... Čia nebuvo nieko, jokių medžių.

SB:Čia matėsi plynlaukis?

KP: Čia matėsi plyna, matėsi visi tie forto kalnai. Ir čionai, virš tų akmenukų, pasikavojome.

SB:Buvote prisiglaudę už tų akmenų?

KP:Jo, už tų akmenų. Mes kaip vaikai, vaikai jau tokie, jau pusvaikiai.

SB:Dabar, kai jums reikėjo slėptis, kur buvo tie žmonės, kurie, jūs norėjote, kad jie jūsų nematytų?

KP:Aš niekad nekreipiau dėmesio. Jie - kažkas - apie tą kraštelį jie buvo.

SB:Tai jūs nuo jų norėjote pasislėpti?

KP:Taip, ten vokiečiai buvo. O šitie ten, kur jau šaudė, tai ten jau visi kiti... Ir čia, tiesa, aš jau nepamenu gerai, ar čia nestovėjo vienas jų sargybinis? Ten, ant krėtelio - kad žmonės nevažiuotų

su arkliais. Čia gi kelias buvo, žvyrkelis. Kaimiečiai čia važiuodavo... Ir čia, atrodo, buvo sargybinis. Jo, buvo vienas sargybinis, kad nepraleido važiuoti jau čia.

SB: Lietuvių sargybinis?

KP:Nu, lietuvių sargybinis.

SB:O ten susirinkę buvo vežimų, mašinų - transporto ten buvo daug?

KP:Kur?

SB:Nu, susirinkę.

2/3:21 KP:Ne, tai atvažiuoja, atvažiuoja, pasako, kad negalima ir grįžta atgal. Ko jie lauks? Buvo kitų kelių, šunkeliais pravažiuodavo. Nebūtinai per tą kelią. O čia tiesiog buvo matyti. Dabar jau nieko nematyti.

SB:Kiek maždaug laiko tas šaudymas truko?

KP: Nu, nežinau. Ištisa dieną, turbūt... Nežinau, neatsimenu, smulkmenų, negaliu pasakyti. Ilgokai šaudė - kurgi, 4000 žmonių tai taip greit nesusaudys grupelėm. Čia kažkas 4000, rodos.

SB:Tai dabar nuo tos vietos, kur jūs slėpėtės, iki tos vietos, kur juos šaudė, koks buvo maždaug atstumas?

KP:Tai atstumas - nu, tai matot, tie medžiai. Nu ką dabar aš pamatysiu? Ten, kur tie krūmai, tai ten nebuvo krūmų, ir ten kalniukas yra toks - matot, koks atstumas. Kiek čia gali būti - 300 metrų gali būti. 200.

SB:O nurenginėjo, reiškia, juos ^aapčioje?

24:36 KP:Apačioje nurengė. Ant kalniuko užvarydavo nurengtus. O apačioje - taip išeina, kad nurengdavo ne viršuje. Juos viršuj... Apačioj nurengdavo. Rūbus į krūvą, o nuvaro ir vėl kitą partiją varo.

SB:Gerai, ateikit.

KP: Tai kur jiems ateiti?

SB:Jo. Bet mes jūsų paprašysim už kameros pabūkit, gerai.... Tai dabar, ponas Kęstuti.

KP:Aha.

25:50 SB:Gal mes sustokim čia. Pradžiai sustokim čia. Eina? Ir dabar sakykit, kokia čia yra Kauno vieta?

KP:Nu, Ketvirtas Fortas.

SB:Ir čia tą dieną, kai buvo šaudymas - kaip čia visa tai vyko?

KP:Nu tai atvarydavo... Atvaro juos čionai visus, čionai žemyn ir suguldė...

SB: Reiškia, juos atvarė šituo keliuku?

KP:Šituos, tikriausiai. Čia kito kelio nėra. Šitas pagrindinis.

SB:Kur jie galėjo būti suguldyti, jūs nematėt?

KP:Nu, tai aišku, kur suguldyti. ...

Va čia, suguldyti jie čia buvo - taip pagal mane.

SB:Palaukit palaukit.

KP: TUojaus, gerai, gerai. Va, visas šitas kiemas, ir buvo suguldyta jų.

SB:Ir dabar juos keldavo, reiškia, apsirengusius...

2|27:33 KP:Juos pake... Matyti aš nemačiu, gi matyti... Mes tik matëm, kad... Kiek iš pasakojimų buvo, kad jie suguldyti kniubsčia buvo. O paskui nurengdavo - nurengtus matydavom. Kai šaudė, tai nurengtus. Tik su marškiniais ir apatiniais rūbais. Vyrai ir moterys, nurengtos iki marškinių.

SB:AR tos grupės, kurias varė šaudyti - ar jie buvo sumaišyti, vyrai ir moterys, ar ...

28:20 KP:Ai, nekreipëm dėmesio. Ką mes ten iš tolo? Ten labai... Jokio skirtumo. Koks jiems skirtumas - grupės... Pakėlė ir viskas. Tik juos, kaip jie...Čia ant kalno juos ir šaudė. Bet kaip jie? Mes nematëm, kaip juos čia užvarydavo - ar per čionai... Gal ir čionai būdavo suguldyta, sunku pasakyti, kaip čia buvo. O juos užvarydavo...Kai ant kalno, matydavom, užvaro - viskas. Tai gal ir čia galėjo, per šitą šoną. Čia irgi šlaitelis koks čia yra, kas čia... Juos su lazdom užvydavo, mušdavo dar. Kiti dar nenorėjo eiti, ar ką. Tai su lazdom juos varydavo.

SB:Dabar iš tos vietos, kur jūs žiūrėdavote - iš kur jie pakildavote, kaip jūs matėte?

KP:Nesiorientuoju. MĖs tiek metų nesi... Žinau, kad išlįsdavo čia į kalną, o kur? Tai sunku pasakyti. Čia galėjo būti visokių variantų. Galėjo būti... Nu tai ir čionais šitas šlaitas, ir... Nu bet ir čionai galėjo, čia tiesiai varyti. Šlaitelis, kas čia. Kas čia yra. Čia nereikia jokių patogumų.

29:27 SB:Ar mes galime nueiti į tą vietą, kur buvo tos duobės?

KP:O šito tai sunku dabar atgaminti bus. Galima maždaug pasižiūrėję pabandyti. Tuos duobės - tai seniai ir kvapo jos... Atkasė, degino belaisviai paskui. Duobes atkasinėjo ir degino tuos lavonus. O tuos... Tuos savo pėdsakus vokietys jau pradėjo kavoti. Tai čia belaisviai. Čia dabar šitaip. Čia aš neatsimenu - buvo užėjimas, ar ne. Mes pažiūrėsime.

Nu va. Čia va galima...

SB:Ar bėgti nė vienas nebandė?

KP:Bandė vienas bėgti. Pabėgo. Paskui nušovė. Nuo duobės vienas bėgo.

SB:Jau buvo privarytas...

KP:Jo, ir šoko bėgti.

Nu čia mes užėjom...

2/32:45

Toj apačioj... Ten tada galėjo būti tiktai apačioje. Tai va čionai tik betonas. Turbūt apie tą vietą.
Tam plote. Nes mums (?) kas iš ten matėsi. Senas laikas, jau 60 metų su virš.

SB:Bet tai buvo ne pati kalno viršūnė?

KP:Tenai, apie tą vietą buvo.

SB:Duobė buvo viena iškasta?

KP:Tai mes gi nežiūrėjom, mes gi nepriėjom prie tų duobių nė vienas. Taip atrodo, kad viena duobė buvo. Kai degino, tai viena. Viena didelė duobė, ir viskas.

SB:O deginimą paskui jūs matėt?

KP: Tėvas ~~mažno~~ tai matė. Dar rado pančius, tuos belaisvių metalinius, ^{kurie degino.} Buvo tokia knygutė rašyta apie tėvą, kaip rado belaisvių...

SB:O po to kai tas šaudymas įvyko, kai jau buvo visi sušaudyti, ar čia buvo galima ateiti į šią vietą?

KP:Čionai? Galima buvo. O kas? Užkasė, ir viskas. Niekas nieko nesaugojo čia.

SB:O jūs nebuvote atbėgę pasižiūrėti?

KP:Ne. Ką mes ten bėgsim? Niekas ten nebėgo. Niekas nesaugojo to forto, nei nieko.

SB:Tai dabar jūs žiūrėjote maždaug iš tos pusės?

KP:iš tos pusės žiūrėjom. Ir žinau, kad matėsi. Matėsi, reiškia, iš tenai.

SB:Iš tos pusės per kelią. Nu, aišku, čia kokie 200 metrų.

KP:Nu, nu. Nu, 200 metrų. Nu va mašina važiuoja... Aš dabar... Negaliu sau... Niekaip negaliu pasakyti. Tiek metų - dar priedo viskas pasikeitė. Medžiai ataugo.

SB: Tai jūs matydavote, kaip juos išrikiuoja palei duobę?

34:56 KP: Nu, atvarydavo prie duobės, ir viskas, koks ten rikiavimas. Sustatydavo prie duobės ir šaudydavo.

SB:Iškart tą visą partiją, kurią atvaro?

KP:Iškart tą visą partiją, aišku. Paskui kitą atvaro - kitą vėl taip pat šaudo.

SB:O kaip stovėdavo tie šaudytoji - ar stovėdavo kitoje, ar toje pačioje duobės pusėje?

KP:Net ne... Mes nieko nematėm iš tolo... Tos duobės nė krašto. Tik matėm, kad žmones atvaro - visi nuogi, pusnuogiai, ir viskas. Atvaro, sušaudo, kitą gruopę - taip ir šaudė.

35:33 SB:O kaip krito į duobę jūs matėt?

KP:Nu tai kaip šauna, taip tie ir krinta. Matėm, kaip krinta. Nu ir... Patraukia su tais automatais, ir krinta jie. Vėl atvaro, vėl taip pat.

SB:Į duobę šaudydavo?

KP:Nu tai mes nestebėjom šito. Galbūt šaudydavo. Suprasti sunku. Mes ten daug nesismulkinom, nežiūrėjom. Ir mes ten ilgai nežiūrėjom.

Operatorius: Nu gerai.

— III KASĖTĖ —

SB:Ponas Kęstuti, dabar aš noriu paklausti, kaip jūsų gyvenimas susiklostė po karo? Jūsų šeimos.

KP:Nu po karo, ką... Keturiasdešimt šeštasis metais potvynis nunešė namą. Tais pačiais metais, septintasis, mirė sesuo. Dvidešimt vienu metų. Penkiasdešimt antrasis metais nušovė tėvą.

SB:Nušovė tėvą?

KP: Gegužės pirmą dieną nušovė per langą.

SB:Kaip tas atsitikko?

KP:Nu, kas... Niekas taip ir liko neišaiškinta.

SB:O jūs maždaug numanot, kas?

KP:Nu ką gali numanyti? Nieko negaliu numanyti.

SB:Bet kaip jūs įsivaizduojat, kokia galėjo būti priežastis?

KP:Nu, kad nežinau, kokia gali būti priežastis. Tėvas buvo savanoris kūrėjas, Nepriklausomybės karo dalyvis.

SB:Aštuonioliktasis metais.

KP:Aštuonioliktasis. Apdovanotas dviem medaliais. O nušovė tai iš pistoleto. Taip ir neišaiškino, kas.

SB:Kaip tai atsitiko, kada?

KP:Gegužės pirmos išvakarės... Gegužės pirmą, reiškia, iš trisdešimt... Pirmą, naktį. Per langą. Mūsų namas buvo - kai šitas, tai jį nunešė. Nunešė, nugriovė. O salka visa, stogas liko. Stovėjo ten maždaug už kokių, nu kaip kelias eina į čia, keliukas, tai jis tenai griovy salką ir pastatė su dviem vainikais. Pečius liko sveikas. Ir mes paskui toj salkoj ir gyvenom 5 metus. Nu tai toj salkoj jis miegojo. Langas atdaras buvo. Radiją užsisukęs - ir nušovė per langą. Pasistatė tokią dėžę - miegantį tiesiai į galvą ir nušovė.

SB:Tai jūs jį radot jau iš ryto, ar iš karto?

KP:Ne, tai aš ten pas kitus gyvenau, kai potvynis nunešė namą. Ne, irgi kaimynystėje buvau. Motina buvo. Atlėkė. Šūvis ir...

SB:Tai kaip jūs galvojate, ar šitas šūvis susijęs su žydų gelbėjimu?

KP: Nu nieko negaliu pasakyti, nieko... Su kuo jis susijęs gali būti? Kas ten kaltas buvo? Iš to taip... pistolieta rusiško - tiktai nustatė ir viskas.

SB:Bet kokie nors, nors kokie siūlo galai?

KP:Nieko, jokių, jokių galų, nieko. Taip ir liko neaišku, paslapy. Bandė ten su šunim, su kuo, bet po lietaus ką ten išknisi. Nieko, nieko ten negalėjo padaryti. Tai taip ir klostėsi bėdos po bėdų.

SB:O kokios dar bėdos?

4/4:09 KP:Nu tai nieko. Saku: namą nunešė. Dabar pora metų atgal man namo stogas visas šitas sudegė. Va, matot, užlopėm, visą naują dėjom. Šitas stogas visas sudegė.

SB:Tai kaip tas atsitiko?

KP:Nuo elektros kažkas. Į gai... Pamačiau, iškart gaisrininkams paskambinau. Atvažiavo tie gaisrininkai. Tai ten jie vandens neturėjo, tai tuoj, gaisrininkams ir man bematant, ir sudegė visas stogas.

4:35 SB:O kaip visi apylinkės žmonės, jūsų kaimynai, žiūri į tą gerą, ką jūs žydams padarėte?

KP:Ai, normaliai. Nieko perdaug niekas. Pavadina kartais mane "baltu žydu", ir viskas. Ir savo dirbi.

SB:Nu bet jie taip su pagarba žiūri?

KP: Nu tai dauguma, tai mano kaimynai su pagarba. Niekas nieko, niekas jokių pretenzijų nereiškia.

SB:O iš svetimų kažkokio esate susilaukę?

KP:Ne. Neturėjau nieko bendro su niekuo daug.

SB:Nu tai einam dabar tą slėptuvėlę pažiūrėsime.

Tai čia dabar: kas čia buvo? Čia buvo tas jūsų namas. Ir kas dabar iš jo likę, ką mes galime iš jo parodyti?

5:35 KP:Tai namas... Visas namas potvynio nuneštas, sakau. O šitas pusrūsis visas likęs cielas (=nepažįstas). O...

SB:Reiškia, čia taip ir buvo?

6:58 KP:Toks ir buvo, tik tai ten pertvarų nebuvo, pusrūsyje, va čia. O čionai, kaip tos durys, - durų nebuvo. Buvo betonas. Šitoje vietoje buvo iškirsta grindys. Betoninės grindys, ir čionai dangtelis buvo. Ir į čiaėjo slėptuvę. Ir maždaug, nu galėjo būti, nu va tokio, geras žingsnis, va tokio va pločio galėjo būti. APIe tiek, va. Ir čia išilgai šitaipėjo. Nu kiek, aš tiksliai neatsimenu. Kiek: vieną, dvi... Skaityk, dvi lovos. Viena taip, taip iš... sukalta iš dviejų eilių, kaip kareivinėse, siskaityk. Ir vienam šone, ir kitam šone. Ir viduj praeiti - siauras takelis.

SB:Tai aukštai buvo du?

KP:Du. Vieni viršuj, kiti apačioj miegodavo.

SB:Dabar ar taip, ar taip.

KP: Taip. Lovos taip ėjo.

SB: Taip.

KP: Šitaip va, viena - antra. SUkalta, iš lentų sukalta buvo, ir...

SB: Ir vienoj lovoj jie gulėjo greta po kelis? Ar po vieną?

KP: Po kelis gulėjo. vienu žodžiu, kad vietos tai mažai buvo. Tik tiek, kad vienam šone ten buvo lentų krūva - atdara, įeidavo oras. Ir čia tą dangtį atidarydavom. Čia tas dangtis buvo atidarytas.

SB: Atidarytas, o kita landa?

KP: O kita išeidavo - lentų krūva, ir po lentom vėl išlįsti gali.

SB: Ar tie žmonės - ar jie galėdavo vienu metu miegoti, ar jie turėdavo pasikeisdami miegoti?

KP: Ne, vienu metu visi miegodavo. Vienu metu visi miegodavo. Vienu metu jie... O naktį jie išeidavo į orą. Tyru oru pakvėpuoti. Kadangi oro ten, toj slėptuvėje, žinot, kiek būdavo. Jinai aukščio buvo gal maždaug tokio. Gal maždaug tiek aukščio. Vienas naras ir antras naras.

SB: Reiškia jau tiesiai neatsistosi. Turėdavai pasilenkti.

KP: Nu pasilenkti reikdavo. Kadangi nemažai žmonių buvo.

SB: Kas kasė šitą slėptuvę?

KP: Tėvas ir aš.

SB: Dviese.

KP: Dviese, o kas daugiau? Niekas negalėjo matyti.

SB: Kiek laiko kasėti?

KP: Nu mes iškasėm, nu, palyginus... Gal per 4 dienas turbūt. Naktis, ne dienas. Naktim reikėdavo kasti, ne dieną. Semė reikėdavo dėti, kad nesimatytų.

SB: Kur dėdavot žemę??

KP: Dėdavom į šoną. Ir lentos buvo. Nu lentos tos užmaskuodavo tą žemę.

SB: Dabar tos duobės šonas. Jis buvo kažkaip papuoštas, sutvirtintas, ar kaip ten buvo?

KP: Kaip?

SB: Va tas duobės šonas.

KP: Iš lentų. Iš lentų sukalta. Brusai ir lentos. Išramstyta, lentom viskas padaryta.

SB: O grindys?

KP: Grindys ten neatsimenu ar iš vis buvo. Ant žemės turbūt vaikščiojo... Ar pora lentų buvo padėta? Turbūt pora lentų. Jo, pora lentų padėta čia buvo.

SB: kaip jūs jiems paduodavot valgyti?

4/9:44 KP:Nu tai kaip? Per tą dangtį atsidarai ir įlipi, ir... Išverdam... palipti . Jie būdavo ir per tą dangtį... naktį tai atsidarydavo, išlįsdavo ir ateidavo net ir į kambarį. Radijos paklausti. Nes per radiją sekdamom kaip... Vėliavikėm smaigstėm, kada frontas eina, ir kiek laukti reikės.

SB: Tai tos skiedros visur... Kur buvo tos skiedros? Varstotas, skiedros?

KP:Varstotas tai čia, va kaip dabar, už tų durų ir buvo. Čia nebuvo pertvarų. Čia buvo varstotas, ir po varstotu šitoje vietoje buvo dangtis. Medinis. Ir ten priobliuota skiedrų, ir viskas. Ir tas varstotas... skiedros į šoną pažeri, dangtį atsidarai ir pas juos įeini. Ir jie gali išeiti.

SB:Kiek kartų jūs jiems valgyti duodavote?

KP:Tai normaliai duodavom valgyti. Mes gi kiekvieną dieną pas juos buvom. Viskas vietoj - namas čia netoli mū... Tam pačiam name viskas. Tai tėvas dar turėjo namą Birutės kaime, Fredoj, skaityk. Tai tą namą pardavė, tai taip ir tie pinigėliai suėjo.

SB:Pardavė namą, kad išlaikytų?

11:22 KP:Nu tai tėvas dar spekuliuodavo, važiuodavo į kaimą, atsiveždavo lašinių, atsivedždavo žirnių, miltų. Bizniavodavo, kaip sako. Dar jis su vokiečiais spekuliuodavo. Vokiečiai atnešdavo ir adijalų (=antklodžių), ir vienas atnešė net medžioklinį šautuvą. Už tą, atrodo, 10 kilogramų laišinių gavo. O čia sumokėjo ar 3 kilogramus tam vokiečiui. Jau vokietys pas tėvą viršuje baliavodavo, o žydai apačioje būdavo. Bet jie tokie... Austras buvo toks, senukas... Žinai, tokie, kurie sandėlius saugojo, tokie... Tai su jais... Tėvas vokiškai mokėjo, tai pasi...

SB:Bet vistiek baisu būdavo...

KP:Ne, nu tai vokiečių nebijojo. Iš kur čia žinos, kad čia jie...

SB:Koks būdavo šildymas žiemą? Kaip apšildydavo?

12:14 KP:Tai čia nieko... Žemėj viskas. Tai čia šilta, perdaug šilta. Jie prisikvėpuoja - tai kiek žmonių, tai tokiam mažam - žemėj viskas gi. Čia šilta. Tamsu... Rūsyje, jeigu nešildoma, ir tai niekas neužšalą, jeigu žemė, aplink žemė. O čia žemė buvo dar aukščiau. Tai čia dabar... Kaip matot, jau čia yra.... Tai šita žemė nukasta tam, kad padaryti gyvenamą plotą, motian norėjo... O žemė buvo čia daug aukščiau. Va iki šitiek žemės buvo. Apie tą vietą žemės buvo. Paskui su buldozeriu nustūmė, kad kitas patalpas padarytų. Tokias, kaip gyvenamas tame pusrūsyje.

13:00 SB:O būdavo, kad tie žydai sirgdavo čia pas jus?

KP:Nesirgo, nebuvo čia kada jiems. Nesirgo niekas. Gal ir sirgo, bet tai ką jie ten? Nesiskundė žmonės, kad... Gyvas norėjo likti. O kad sirgti - nebuvo kada.

SB:Nu dar kokį nors atsitikimą papasakokit?

KP:Nu kad nieko aš jau neprisimenu. Tiek daug laiko jau praėjo. Jau daug metų.

Operatorių pokalbis.